

Generell välfärd

Stefan de Vylder

Alla gynnas av att sjuka och arbetslösa inte halkar efter

I dag raderas det svenska välfärdssystemet bit för bit – utan större strid. Hotet mot välfärden är förfärligt, varnar Stefan deVylder. Att ge upp målet full sysselsättning är förödande för både individer och samhälle.

Text: Leif Stenberg | Bild: Anders Löwdin | Från [SocialPolitik nr 2/2012](#) | [Prenumerera](#)

– Vi hade en gång en borgerlig arbetsmarknadsminister som sade "Jag kommer inte att administrera en massarbetslöshet på fyra procent!" Idag är den dubbelt så hög, säger nationalekonom Stefan deVylder. I EMU-länderna är den 11 procent.

– Runt om i Europa har vi högre ungdomsarbetslöshet än någonsin i modern tid. I Grekland och Spanien 50 procent. Politiskt tycks det acceptabelt att dras med massarbetslöshet. Optimisterna säger att den kan sjunka till sju procent i Sverige. Siffror som tidigare var otänkbara!

– Vi har fått ett systemskifte i politiken. Sverige har dragit ner på arbetsmarknadsutbildningen, vilken varit en hörnsten i politiken. Det satsas istället stora pengar på att en bråkdel av alla arbetslösa ungdomar ska vända hamburgare. Nu ska arbetsgivaren till och med få skatterabatt, ungdomarnas sociala avgifter har sänkts och restaurangmomsen halverats för att få sådana jobb utförda. Samtidigt som vård och omsorg går allt mer på knä. Där behövs hur många som helst.

Låt oss backa till 1960-talet för att få perspektiv. Arbetslösheten var någon enstaka procent, inkomstskillnaderna minskade år efter år, välfärdsförsäkringarna byggdes ut för att täcka inkomstbortfall vid arbetslöshet eller sjukdom. Den

offentliga sektorn växte – vård, omsorg och utbildning, vilket möjliggjorde kvinnors utträde på arbetsmarknaden och gjorde Sverige till ett av världens mest jämställda länder. Inflationen var dock högre.

– Men den var inte farligt hög, säger Stefan de Vylder. Tiden kallades "rekordåren". Sverige gick längre än de flesta övriga länder i att bygga ut välfärdssystemen. Inkomstskillnaderna hos oss minskade successivt från 30- fram till början av 80-talet. Sedan dess har skillnaderna ständigt ökat, framförallt har de riktigt rika dragit ifrån.

– Jag har inget enkelt svar till varför rekordårens modell övergavs. I allt fler länder blev kampen mot inflation överordnad under 70-talet. Offentliga budgetar stramades åt, arbetslösheten ökade. Svenska socialdemokrater fortsatte att expandera den offentliga sektorn för att hålla arbetslösheten nere. 1976 fick Sverige en borgerlig regering. I stort fortsatte den att föra samma socialdemokratiska politik.

Det påstås än idag att det var oansvariga fackföreningar som drev upp lågavlönades löner, vilket gav inflation, och att det är skadligt för ekonomin när vanligt folk höjer sina löner.

– På 70-talet och delar av 80-talet håller jag med om att löneökningarna generellt var för höga. Men inte för lågavlönade! Och om vi delar in nationalinkomsten i kapitalavkastning och löner så har löneandelen sjunkit sedan början av 80-talet. Vinsternas andel har ökat dramatiskt, inte bara i Sverige utan i nästan hela världen. Bland löntagarna har höginkomsttagarna fått allra mest. I USA har reallönerna för en industriarbetare inte ökat sedan 70-talet. I Sverige har de ökat, men inte särskilt mycket.

– Det handlar alltså om en fördelning mellan kapital och arbetskraft. Idag är Europas problem låg efterfrågan, då behövs högre löneökningar så att folk har råd att handla. Dagens problem är inte inflation, det vore stolligt att påstå.

När löneandelen sjunkit i flera decennier blir det barockt att skylla på löneökningar för att förklara inflationen. Motsatsen gäller; vi har fått en enorm eftersläpning vad gäller löneandelen i samhället.

I slutet av 80-talet kom skatteomläggningen "Den underbara natten" där Kjell Olof Feldt och Bengt Westerberg var arkitekter. De gjorde skatten mellan kapital- och löneinkomster mer likformig, 30 procent för de flesta. Marginalskatterna sänktes därför kraftigt för dem med höga inkomster. Deras sparande ökade i samma takt som skatterna sänktes och samhällets budgetunderskott ökade.

– Mycket i skattereformen var bra, tycker jag. Men samtidigt avreglerade man finansmarknaderna så att vi fick en explosionsartad ökning av lån. Det var en fullständigt galen tid. Fastighetspriserna steg som en ballong och kraschade. Det blev precis som Swedbank och SEB gjorde på 2000-talet i Baltikum. Varje gång det sker säger ansvariga politiker och banker "Hoppsan!"

Framförallt kvinnor fick betala kraschen genom att gå ut i arbetslöshet. De växande budgetunderskotten ledde till att den offentliga sektorn minskade med 100 000 människor.

– Javisst. De fördelningspolitiska konsekvenserna av budgetsaneringen blev förödande för unga människor, låginkomsttagare och barnfamiljer. 1991 skrevs för första gången in i en svensk finansplan, under den socialdemokratiska finansministern Alla Larsson, att kampen mot inflationen var det övergripande målet. Dessförinnan hade det alltid varit full sysselsättning. Det var en förberedelse inför inträdet i EU. Kampen mot inflation blev överordnad arbetslöshet även i Sverige.

Under alla år har välfärdsförsäkringarna, förutom något enstaka undantag, alltid gått med vinst. Alla har ändå fått fortsätta betala höga premier via skatten trots att

försäkringarna försämrats.

– Än i denna dag visar sjukförsäkringen vinst i mångmiljardklassen. Försäkringarna i socialförsäkringssystemen accelererade efter 1994 när Göran Persson och socialdemokraterna kom till makten, särskilt under hans tid som finansminister. Minskade bostadsbidrag, införande av tre karensdagar vid sjukdom, sämre barnbidrag och a-kassa och mycket annat. Från att ha varit försäkringar som täckte stora delar av inkomstbortfallet – Sverige låg tidigare sammantaget i Europas topp – ligger vi idag i bottenligan vad gäller arbetslöshetsförsäkring.

Var det nödvändigt att göra försäkringar där de sjuka och arbetslösa skulle bära de tyngsta bördorna?

– Det fanns andra och riktigare bovar. En var avregleringen av finansmarknaden som gav en bostads- och kreditbubbla vilken slutade i en bankkrasch. Sedan hade vi idiotin med den fasta växelkursen fram till november 1992. När dumheten släpptes föll den svenska kronan med 25–30 procent mot övriga valutor. Dessförinnan hade räntan varit uppe i 500 procent för att försvara kronan.

– Fasta växelkurser, som vi ser i dagens EMU, är en förbannelse. Kombinationen av fria kapitalrörelser och fasta växelkurser brukar sluta i elände. Tiden innan vi släppte fast växelkurs läckte Sverige som ett såll. De välbeställda och företagen köpte utländsk valuta, exportföretagen tog inte hem sina pengar när de sålt varor. De väntade på att Sverige skulle överge den fasta växelkursen och tjäna storkovan när de sedan växlade till kronor. Precis som sker i Grekland och andra krisländer idag. Sverige drabbades av en gigantisk kapitalflykt, det var inte småfolket som stod för den. Men den var laglig eftersom vi infört fria kapitalrörelser.

– Problemet när man då ska sanera budgeten – vi ser samma sak idag i Europa – är att om man låter det gå ut för mycket över

sysselsättningen så faller statens inkomster. Under 90-talets budgetsanering i Sverige fick vi sjunkande skatteinkomster i takt med att arbetslösheten steg.

– När man skär ner i den generella välfärdspolitiken, vilket är statens stora utgift, ploppar mycket upp hos kommunerna. Deras socialbidrag ökar, som mest var det långt över 700 000 människor som fick det 1996. Det slog hårt mot kommunerna, som fått ansvaret för välfärdstjänster som skola och landstingen sjukvård. I takt med att folk avskedades på sjukhusen försämrades vården, ökade storleken på dagisgrupper och skolklasser. Det var något av katten på råttan och råttan på repet.

– För kommuner och landsting är skatten på arbete den helt dominerande inkomstkällan. När arbetslösheten steg från 1,5 procent till mångdubbelt högre siffror kollapsade deras intäkter. Budgetsaneringen slog för hårt mot sysselsättningen, den var onödigt drastisk. Vi hade nått bättre resultat om vi skyddat sysselsättningen mer.

– Precis samma sak kan ses i dagens Grekland, som befinner sig i en nedåtgående spiral. Skillnaden är att under 90-talet hade Sverige nytta av en rörlig växelkurs och en blomstrande världsekonomi som inte finns idag. Under en period hade vi en tvådelad ekonomi; exportindustrin gick för högtryck när den fasta växelkursen hade släppts, samtidigt som hemmamarknaden och välfärdstjänsterna stagnerade eller minskade.

Idag är Sverige med i EU. Arbetslösheten är åtta procent. Ungdomsarbetslösheten är tre gånger så hög. Inflationen är låg. Än idag visar välfärdsförsäkringarna, som alla betalar via skatten, stora överskott. Ändå fortsätter de att försämras. Varför?

– Alliansregeringen har idén att många är arbetslösa därför att det inte lönar sig tillräckligt mycket att söka jobb jämfört med att vara arbetslös med en bra försäkring. Drar man

ner på a-kassan kommer fler att söka jobb. Relativt sett blir det mer lönsamt att jobba. Det är poängen.

– Problemet är bara att det saknas jobb, inte att folk saknar arbetsvilja. Människor har inte blivit latare sedan 60-talet. Inte heller grekerna är latare än andra. Problemet är bristen på arbeten, då slår idén med att få folk att jobba genom att sänka arbetslöshetsförsäkringen fel. För mig är det absurt. Ersättningen är betydligt lägre än tidigare, bara en tredjedel av alla som arbetar är inskrivna i a-kassan, bland ungdomar är det bara en bråkdel.

– Tanken är också att med sänkt a-kassa sjunker löneanspråken, då blir det lättare att bekämpa inflationen. Ekonomer brukar tala om reservationslön, det man kräver för att börja jobba. Ju lägre a-kassa, desto lägre reservationslön. Genom att pressa ner folks löner kan bolagsvinsterna öka.

Gäller detsamma för sjukförsäkringen?

– Borgerliga politiker har varit framgångsrika i att sälja budskapet att sjukförsäkringen missbrukas, vilket banat väg för försämringen. Studier visar att missbruket bara utgör en liten del. Forskaren Björn Johnson gjorde nyligen en uppmärksam studie om sjukförsäkringen. Han visade att problemet är att de långa sjukskrivningarna ökat, men det har inte med fusk att göra. Man säger att folk sjukskriver sig för att delta i älgjakten, på måndag vid bakfylla och så vidare. Han fick inga belägg för det. Ändå används snacket om missbruk för att rättfärdiga försämringar.

– Även Anna Hedborg, socialdemokrat och tidigare socialminister, köpte stora delar av missbruksargumentet.

– Hon var en av utredarna för sex-sju år sedan, vars arbete ledde till förändring av sjukförsäkringen. Också socialdemokratin har köpt en hel del av den borgerliga analysen. Där står vi idag, det finns ingen stark opposition som driver frågan. Det finns en kritik mot Fas 3 från

socialdemokraterna, liksom att man tvingas söka jobb vid svår sjukdom. Somligt ifrågasätts, men inte grunderna, det är på relativt marginella områden de borgerliga får kritik.

– En förklaring till tystnaden är att närmare 80 procent av människorna har fått det bättre under alliansregeringen, räntorna är låga och jobbskatteavdragen genomförda. Då spelar det mindre roll att livet försämrats för 20 procent och försämrats dramatiskt för tio procent. Att driva en politik för dem som har det besvärligast har visat sig vara svårt i många länder. För att få kraft bakom en sådan politik måste man ha stöd från medelklassen. Du kan inte driva för hårda politiska krav om förbättringar som uteslutande riktar sig till de 15 procent som har det sämst.

– Där har de svenska försäkringssystemen tidigare varit bra genom att vara generella. Alla har varit försäkrade, alla har bidragit, alla har fått tillbaka efter inkomstbortfallsprincipen vid sjukdom och arbetslöshet. Försäkringen har varit en rättighet samtidigt som den också omfördelat från rik till fattig och från frisk till sjuk.

– Idag hamnar allt fler utanför försäkringssystemen samtidigt som nyttan urholkas. Därför håller nu de generella försäkringarna på att ersättas av att allt fler skaffar sig privata sjuk- och pensionsförsäkringar. De känner sig allt mindre beroende av de allmänna systemen. "Om den allmänna pensionen sjunker med tio procent har jag ändå min privata pensionsförsäkring!" Så urholkas stödet för de generella systemen. Inte minst i USA kan man se skatterevolter, folk vill inte betala till allmänna försäkringar när de valt sina privata och dyra lösningar.

– Jag var i Guatemala för några å sedan, där var och är fortfarande skattekvoten tio procent av BNP. Kunde de höja skatterna för att förbättra den offentliga sektorns kvalité? "Vad har vi för nytta av det? Skolorna är så dåliga att våra barn går i privata som vi betalar för. Vi går till privat

vårdcentral. Aldrig i livet att vi går till den offentliga vårdgivaren!" Hög- och medelinkomsttagarnas vilja att betala för andra saknades. De fattiga hade tappat alla sina lärer.

– I Sverige rör vi oss på ett sluttande plan åt samma håll. "Ska vi betala för andra när vi redan har betalt?" Vad händer om vi heltappar stödet för generell välfärdspolitik där alla bidrar efter förmåga? Jag är inte säker på att alla socialdemokrater förstår riskerna. Att slå vakt om generella välfärdssystem är också en garanti för att de som har sitt på det torra inte väljer privata lösningar. Jag har alltid gillat generella barnbidrag. Alla barn får lika mycket. Fattiga barn behöver inte börja livet med en behovsprövning.

Välfärdsförsäkringarnas ersättningar närmar sig försörjningsstöd/socialbidrag, det kallas grundtrygghet. Det är inte längre givet att man kan bo kvar i sitt hem om man förlitar sig till försäkringarna.

– Urholkningen följer en internationell trend. Sverige hade byggt ett av de kanske absolut bästa generella systemen, idag går landet nästan i täten för att erodera dem.

Är det inte nostalgi? Det var bättre förr...

– Det är absolut inte nostalgi. Hotet mot välfärden är förfärligt. För unga som står utanför blir det allt svårare att våga skaffa barn, än mindre kan de få tag på en bostad i storstäderna. Vad ska de göra? Söka försörjningsstöd?

Vad sker i Europa och Grekland?

– Ett land kan klara sig hyggligt om man skär ner och har stöd av en internationell högkonjunktur, som Sverige hade på 90-talet. Men när flera länder försöker göra samma sak samtidigt går spiralen nedåt. Vi ser det runt om i Europa, då säger ledarna för den europeiska centralbanken, EMU och IMF att lösningen är att länderna skär ner. Varje recept de skrivit ut åt Grekland leder till att de nu – för femte året i rad – har

sjunkande ekonomi. För att bota det skriver man ut ännu tuffare sparpaket. Resultatet blir att sysselsättningen sjunker än mer, därmed även statsinkomsterna. De jagar ett flyende moln.

– Visst levde några av krisländerna över sina tillgångar före 2008, Grekland lånade mycket pengar. Men ordets makt är stark. Man talar om skuldkris istället för en sysselsättningskris. En skuldkris löser man genom att skära ned, men varje åtstramning leder till sjunkande inkomster för människor och skatteinkomster för samhället. Idag lever grekerna långt under sina tillgångar. En halv ungdomsgeneration står utan jobb. Fabriker står tomma. Ändå hamras lösningen in att man ska skära ner ännu mer.

– Vi är inne i en fruktansvärd situation när det gäller EMU. Sverige klarar sig bättre genom att vi står utanför. Krisländerna i EMU har både stora underskott i statsbudgeten och fallande inkomster. Samtidigt har de problem med den internationella konkurrenskraften. De kan inte konkurrera på exportmarknaderna så länge de delar valuta med Tyskland, som har gigantiska överskott och superstark internationell konkurrenskraft. Grekland har ett underskott i bytesbalansen på tio procent – lite förenklat; export minus import – trots att importen sjunkit efter fyra år av fallande inkomster.

– Jag kan inte se hur man kan rädda krisländernas ekonomi om inte EMU upplöses. Det blir dyrt och komplicerat, men nödvändigt.

Varför envisas politikerna med att köra krisländernas ekonomier i botten?

– Tyvärr tror jag att världen styrs av mycket mer dumhet än vad vi vill tro. För EMU handlar det också om att försöka rädda ett politiskt prestigeprojekt. Den politiska investeringen är så gigantisk hos de ledande länderna, som Frankrike och Tyskland, att den får bara inte misslyckas.

Dessutom är det en väldigt farlig situation, ingen vet vad som händer om EMU spricker. Redan nu kan vi se en enorm kapitalflykt från krisländerna. Den finansiella oron om ett land lämnar EMU skulle bli stor. "Vem står näst på tur?"

– Mitt drömscenario är att jag vaknar en tidig lördagsmorgon, då börserna är stängda, och läser i tidningen att Grekland och några länder till lämnat EMU. På Tumba sedeltryckeri har man tryckt upp massor med drachmer och pesetas i all hemlighet. En grupp dataprogrammerare har i tysthet programmerat om diverse bankomater. Redan finns det ett stort paket för att stödja de länder som väljer att gå ur. Men det finns nog ingen sådan plan B. När jag talar med folk på finansmarknaderna säger de "Vi är livrädda! Vi vet ungefär vad som sker vid en normal finanskris och hur en sådan kan hanteras, men den finansiella turbulensen om EMU börjar spricka skulle bli så stor att vi knappt vågar tänka tanken." Men det är absolut nödvändigt att vi gör det redan idag.

– Reinfeldt och Borg säger oavbrutet att krisländerna ska göra som Sverige på 90-talet; sanera statsbudgeten. "De har levt över sina tillgångar! De måste skära ned!" De pekar finger åt Grekland och andra länder "Ni har inte gjort hemläxan!" Det handlar om politisk prestige, maktfrågor och ekonomisk-politisk okunnighet. Den politiska situationen i Europa är fullständigt förfärande med den urholkning av folkstyret som går fort.

– Grekland är en slags kanariefågel i gruvan. Man släpper ner fågeln, om den överlever går det att släppa ner gruvarbetarna. Grekland är Europas kanariefågel. Kan folkstyret sättas åt sidan går det att härja hur mycket som helst med grekerna. Om det lyckas i Grekland står fler länder på tur.

– Man säger "Rädda Grekland!" Struntprat! Man räddar privata banker med grekiska statsobligationer som hinner göra sig av med dem. Europeiska centralbanken är snart den enda som köper dessa länders obligationer. Notan hamnar så småningom i

skattebetalarnas knä. Under tiden passar de privata finansbolagen på att göra sig av med grekiska, italienska och spanska statsobligationer. De lämnar nu efter sig en springnota som ännu inte exploderat. Vi ser inte dess storlek, inget av länderna har ännu gått i "konkurs", men vi närmar oss den situationen.

Vad sker om Grekland går i putten?

– Juridiskt finns inte begreppet konkurs för länder. Det finns för företag, då kan man i bästa fall göra en finansiell rekonstruktion och starta om på ny kula. Ett land kan göra en betalningsinställelse som Argentina 2001. "Vi kan inte betala". Fordringsägarna erbjöds 30 procent, inte mer. De flesta tvingades mer eller mindre motvilligt att acceptera, hotet var att annars inte få ett öre. Även Island tillämpade en partiell betalningsinställelse.

– Via internationella valutafonden och annat skyfflar vi in pengar till krisländerna så att de ska kunna betala sina skulder, men vi närmar oss den dag när enskilda länder måste göra betalningsinställelser. För Grekland och några till är det uppenbart att de inte kan betala sin skuld. Den är obetalbar, de är insolventa (på obestånd), det är inte ett likviditetsproblem – som går att lösa med några hundra miljarder – utan ett solvensproblem. Förr eller senare måste de ställa in betalningarna, och då hoppas alla fordringsägare att innan den dagen ha hunnit göra sig av med alla riskabla statspapper.

– Lyckligtvis är Sverige inte med i EMU, men självklart påverkas vi av en kris. Exportindustrin påverkas av nedgången i Europa. BNP sjunker i Europa som helhet. Vi är snart tillbaka i en nedgång liknande den som rådde under finanskrisen 2008-2009.

Finns det idag ett handlingsutrymme att få ner svensk arbetslöshet och återupprätta en generell välfärdspolitik? Kan

vi närma oss ett samhälle med full sysselställning där det absoluta flertalet känner trygghet?

– Naturligtvis! Sverige har under de senaste åren haft ett rekordstort överskott i utrikeshandeln, sex-sju procent av BNP, samtidigt som inflationen är mycket låg. Sverige har ett handlingsutrymme för att öka de offentliga utgifterna. I förhållande till omvärlden är vår statsskuld extremt låg. Sverige kan låna pengar till lägre ränta än till och med Tyskland. Vi skulle kunna låna till en procents ränta och använda pengarna för att upprusta miljonprogrammets bostäder, anställa fler lärare och folk i sjukvården, upprusta järnvägen och så vidare. Borg och Reinfeldt sparar istället i ladorna för att få guldstjärnan "Vi är bäst i klassen på att ha låg statsskuld". Det är oansvarigt. Vi behöver fler investeringar som ger sysselsättning. Det är enormt oansvarigt även mot övriga Europa.

– I vår del av världen är vi några få länder – Sverige, Norge, Tyskland, Holland och ett par till – som har överskott. Vi skulle kunna ge draghjälp, gärna med lite inflation, det är ingen katastrof efter tio år med extremt låg inflation. Det finns massor att göra, men det görs inte.

– Svensk socialdemokrati försöker nu spela ansvarsfulla på Borgs och Reinfeldts planhalva "Vi är lika ansvarsfulla som alliansregeringen. Vi kommer att sköta statsfinanserna." I det ryms att det svenska överskottsmålet är heligt. Vi ägnar oss åt ett vanvettigt sparande när Sverige lider av arbetslöshet och är utan underskott.

Som när Sverige under 1800-talet lånade pengar för att bygga järnvägen. Bättre kommunikationer fick landet att blomstra och lånen kunde betalas tillbaka. Om vi hade sparat ihop pengarna innan bygget sattes igång hade järnvägen inte varit klar förrän evinnerligt mycket senare. Men Borg sparar och Göran Persson säger att den som är satt i skuld inte är fri.

– Struntprat! Insolvens av grekiska dimensioner skapar ofrihet, men det gäller inte för Sverige som skulle kunna minska arbetslösheten drastiskt.

leif.a.stenberg at telia.com

Denna artikel finner du i [Socialpolitik 2-2012](#)

– *Andra artiklar ur samma nummer:*

» [Unga brinner för sin hembygd](#)

» ["Underskatta oss inte"](#)

» [Europa en krutdurk](#)

[Beställ en prenumeration »](#)

[Ladda ner nr 2, 2012 av Socialpolitik, \(pdf-fil\) 7,3 MB »](#)

Läs vidare:

Av Stefan deVylder finns bl a utgivet:

Allende's Chile. The Political Economy of the Rise and Fall of the Unidad Popular, Cambridge University Press 2010 (2:a upplagan, 1:a uppl. 1976).

Världens springnota. Finanskrisen och vägen framåt, Ordfront och Forum Syd 2009.

Utvecklingens drivkrafter. Om fattigdom, rikedom och rättvisa i världen, Forum Syd 2007.

The Least Developed Countries and World Trade, Sida Studies, 2007.